

ЗАДРОЖНА
Ірина Станіславівна,
наук. співроб. Інституту кормів УААН
(м. Вінниця)

НАУКОВІ ЗДОБУТКИ З ПОЛЬОВОГО КОРМОВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ (1956-1973)

У статті висвітлено фактори, які впливали на формування тематики наукових досліджень та охарактеризовано результати діяльності науково-дослідних установ та навчальних закладів України з польового кормовиробництва в 1956-1973 роках минулого століття.

В статье освещены факторы, оказывающие влияние на формирование тематики опытов и дана характеристика результатов деятельности по полевому кормопроизводству научно-исследовательских учреждений и учебных заведений Украины в 1956-1973 годах прошлого столетия.

The factors that had influence on the formation of themes of scientific researchers are elucidated and results of the activity of Ukrainian scientific-research institutions and educational establishments on forage production in 1956-1973 are characterized.

Успішне вирішення одного із пріоритетних завдань сучасної аграрної науки – удосконалення існуючих систем кормовиробництва, потребує детального вивчення та узагальнення історії науково-дослідницької роботи з польового кормовиробництва. Одним із найменш досліджених та систематизованих її етапів є діяльність науково-дослідних установ України впродовж 1956-1973 років.

Тематика наукових досліджень з польового кормовиробництва в Україні в період з 1956 по 1973 рік формувалася під впливом створення надійної кормової бази для зростаючого поголів'я с.-г. тварин і визначалася директивами органів державної і партійної влади. Слід відмітити, що в цей час серед головних завдань було розширення площ посіву кукурудзи, сорго та збільшення виробництва рослинного білка.

Так, у 1957 році вийшла Постанова Ради Міністрів Української РСР № 316 «Про розширення посівних площ і збільшення валових зборів вики на зерно в колгоспах і радгоспах УРСР» в якій відмічалось, що на значній території республіки, зокрема в районах Лісостепу і Полісся, широке запровадження посівів вики в колгоспах, радгоспах і підсобних господарствах має дуже важливе значення для зміцнення кормової бази і, особливо, забезпечення тваринництва білковими кормами, нестача яких у багатьох господарствах стримує даліше підвищення продуктивності тваринництва. Тому необхідно було зосередити увагу науково-дослідних установ, які працювали в районах вирощування вики, на всебічному вивченні питань агротехніки і механізації вирощування високих урожаїв ярої та озимої вики на зерно і кормові цілі і на опрацюванні практичних рекомендацій колгоспам і радгоспам по збільшенню виробництва зерна вики. Особлива увага зверталась на відновлення культури озимої вики в старих районах її вирощування і на розповсюдження в нових районах [1].

У цьому ж році в Постанові № 265 Ради Міністрів Української РСР «Про невідкладні заходи по поліпшенню насінництва люпину в колгоспах і радгоспах УРСР» відмічалось, що в умовах поліських районів посіви люпину на корм мають виключно велике значення в справі забезпечення тваринництва білковими кормами. Тому необхідно зосередити увагу науково-дослідних установ на найшвидшому вивченні питань агротехніки вирощування високих врожаїв люпину на зерно, кормові цілі і зелене добриво та опрацюванні практичних рекомендацій колгоспам і радгоспам по розширенню люпиносіяння [2].

У Постанові Центрального Комітету КП України і Ради Міністрів Української РСР від 21 листопада 1958 року № 1639 «Про підготовку до вирощування високого врожаю кукурудзи в 1959 році» було сказано: «Відмічаючи незадовільну роботу ряду науково-дослідних установ по вирощуванню кукурудзи, ЦК КП України і Рада Міністрів УРСР зобов'язали Міністерство сільського господарства УРСР, Українську академію сільськогосподарських наук і Всесоюзний науково-дослідний інститут кукурудзи, партійні та радянські органи докорінно поліпшити роботу науково-дослідних установ і учбових закладів по кукурудзі з

тим, щоб у 1959 році в кожній дослідній установі, учбовому інституті і технікумі був вирощений високий урожай цієї культури – не менше 50-60 ц зерна і 600-1000 ц зеленої маси разом з качанами молочно-воскової стиглості з кожного гектара» [3].

Постановою Центрального Комітету КП України і Ради Міністрів Української РСР від 3 лютого 1958 року № 146 «Про розширення посівів сорго на зерно і зелений корм у колгоспах і радгоспах південних областей Української РСР» передбачалося, що в умовах Півдня республіки особливо в посушливих районах, поряд з основною кормовою культурою – кукурудзою, сорго повинно стати важливою культурою в забезпеченні продуктивного тваринництва поживними соковитими кормами і зернофуражем. Міністерство сільського господарства УРСР та Українська академія сільськогосподарських наук зобов'язувалися, починаючи з 1958 року, включати в тематику науково-дослідних закладів вивчення агротехніки вирощування сорго на кормові цілі та виведення високоурожайних сортів і гібридів зернового і цукрового сорго і використання його на кормові цілі [4].

Характеризуючи тематику досліджень науково-дослідних установ у даний період, необхідно відмітити той факт, що після реорганізації у 1956 році Українського філіалу Всесоюзного науково-дослідного інституту кормів ім. В.Р. Вільямса у Полтавську державну обласну сільськогосподарську дослідну станцію не стало єдиного наукового координаційного центру з цієї важливої проблеми на Україні, хоча дослідження з кормовиробництва проводилися практично в усіх регіонах України.

Однією з установ, що займалися такими дослідженнями, був Український науково-дослідний інститут землеробства. В безпосередній підпорядкованості інституту знаходилися дослідні станції: Немишаївська, Казаровицька, Поліська, Драбівська, Панфілівська, Чарторійське дослідне поле, Любарський, Демидівський, Баришівський і Бортнічевський опорні пункти в Київській обл. та два дослідних господарства «Северинівка» і «Чабани», а в науково-методичному відношенні Інституту були підпорядковані 7 державних обласних дослідних

станції: Чернігівська, Сумська, Полтавська, Вінницька, Хмельницька, Житомирська і Черкаська [5].

Тут, зокрема, вивчали потенційні урожайні можливості кукурудзи на дерново-підзолистих супіщаних ґрунтах Полісся УРСР, проводили підбір бобових компонентів для вирощування в сумішках з кукурудзою на силос. Узагальнення багаторічних експериментальних даних інституту та Волинської, Житомирської і Рівненської сільськогосподарських дослідних станцій дало підставу рекомендувати для вирощування в колгоспах і радгоспах Полісся на супіщаних ґрунтах сумісні посіви кукурудзи з кормовим люпином, в західних районах кукурудзу з бобами кормовими, а в зоні південного і східного Полісся кукурудзу з соєю.

Було встановлено, що найвищий урожай зеленої маси і сіна конюшини одержаний на ділянках, де покривними культурами служили люпин на зелений корм та льон, а підсів конюшини під кукурудзу, одночасно з посівом останньої, дає дуже низькі врожаї [6].

Відділ кормовиробництва Науково-дослідного інституту землеробства і тваринництва західних районів УРСР працював над проблемою створення міцної кормової бази для громадського тваринництва в західних районах УРСР по таким темам: «Розробка прийомів вирощування високих врожаїв кормових культур в польових сівоzmінах західних областей УРСР» та «Розробка агротехніки проміжних посівів і насінництво однорічних бобових трав». Зокрема, проводився підбір культур для сумішок із викою озимою, їх вплив на урожайність кукурудзи на силос, добір однорічних кормових культур для післяжнивного посіву та окремі елементи агротехніки вирощування озимої вики на насіння [7].

На Рівненській обласній сільськогосподарській дослідній станції були висунуті пропозиції по вирощуванню поукісних культур в колгоспах області – після збирання озимих на зелений корм можна висівати поукісні посіви картоплі і кукурудзи, які даватимуть додатково значні запаси кормів для тваринництва [8].

Дослідженнями, які проводились на Чарторийському дослідному полі Житомирської обласної сільськогосподарської дослідної станції (північно-

західна частина правобережжя Лісостепу УРСР) було встановлено, що при дворічному використанні трав суміш люцерни з тимофіївкою має значні переваги порівняно з сумішшю конюшини з тимофіївкою. Були досконало вивчені основні питання агротехніки вирощування кукурудзи на зерно і силос, що дало можливість забезпечити одержання врожаю в межах 45-50 ц зерна і 400-450 ц зеленої маси в молочно-восковій стиглості. Проводилися також дослідження по вивченню агротехніки люпину на зерно і зелену масу [9].

Вивчалася продуктивність однорічних кормових культур та їх травосумішей для різних строків сівби в зеленому конвеєрі. Найбільш високоврожайними сумішками кормових культур першого строку сівби виявилися овес+люпин+вика, для другого строку посіву – кукурудза і люпин, для третього строку посіву – кукурудза+горох.

Крім того було вивчено набір культур для післяукісного посіву, визначена ефективність ущільнених посівів кукурудзи та встановлено вплив строків збирання конюшини на її врожайність. На основі одержаних експериментальних даних і узагальнення практики передових господарств було розроблено схеми зеленого конвеєра для великої рогатої худоби і свиней [9].

На Чернігівській обласній сільськогосподарській дослідній станції були розроблені прийоми агротехніки вирощування високих урожаїв кукурудзи, люпину, вики на зерно і зелений корм в суміші з кормовими бобами [8].

Окремі елементи агротехніки кукурудзи при вирощуванні на зерно, способи підсіву багаторічних трав під кукурудзу, яку збирали на стадії молочно-воскової стиглості та ефективність сумісних посівів кукурудзи і зернобобових культур при збиранні її на силос в стадії молочно-воскової стиглості вивчали на Сумській державній сільськогосподарській дослідній станції [8].

На Волинській державній сільськогосподарській дослідній станції були зроблені висновки, що найкращим способом ущільнення кукурудзи на силос бобовими культурами є посів кормового люпину в міжряддя кукурудзи після першого обробітку.

Найкращими способами проміжних посівів люпину виявилися підсів під озиме жито на зелений корм, післяукісний посів після жита на зелений корм та післяжнивний посів після жита на зерно, за умови наявності в період посіву опадів [9].

Науковцями Вінницької державної сільськогосподарської дослідної станції було доведено, що ущільнені посіви кукурудзи при посіві на силос з кормовими бобами, соєю, горохом давали незначне збільшення врожаю, але по білку значно перевищували чисті посіви кукурудзи. Кращим компонентом для сумісного посіву з кукурудзою виявилася соя [9].

На Полтавській державній сільськогосподарській дослідній станції було встановлено ефективність травосумішей багаторічних трав з двома бобовими компонентами, вивчали сумісні посіви кукурудзи з соєю для використання в молочно-восковій стиглості на силос (за даними досліджень при посіві кукурудзи з соєю вихід протеїну збільшився на 20-40% проти його кількості в чистому посіві кукурудзи і забезпечив на одну кормову одиницю 106 грамів протеїну проти 66 грамів при чистому посіві кукурудзи), а також продуктивність сумісних посівів кукурудзи з суданською травою та суданської трави із викою та чиною, які забезпечували урожай якісного сіна і зеленого корму з високим вмістом білка.

Ряд досліджень були присвячені вивченню можливості посіву багаторічних трав під покрив проса на зерно, під кукурудзу та сумішок зернобобових з кукурудзою на зелений корм, а також агротехніці вирощування озимої вики в чистих посівах та сумішках із озимими зерновими культурами [8].

У лабораторії кормовиробництва Запорізької обласної сільськогосподарської дослідної станції працювали над проблемою підвищення врожайності, покращання якості і збільшення виробництва кукурудзи та вивчали агротехніку вирощування високих урожаїв зернобобових культур, а саме, сої та гороху [10].

На Донецькій сільськогосподарській дослідній станції вивчали строки, способи посіву кукурудзи, густоту насаджень, застосування гербіцидів.

Були зроблені висновки, що сорго є прекрасною супутньою кукурудзі культурою, а в роки несприятливі для кукурудзи сорго є незамінною страховою культурою, яка забезпечує в посушливих умовах гарантований збір зерна і силосної маси. Що стосується змішаних посівів ячменю з чиною, вівса з горохом, кукурудзи з суданською травою, кукурудзи з соєю на зелений корм, то було зроблено висновки про те, що змішані посіви кукурудзи і суданки доцільні, тому що з першого укосу отримують соковиту, ніжну і добре поїдаєму худобою кукурудзу, а з подальших укосів високий врожай суданської трави. В змішаних посівах кукурудзи з соєю і суданки з соєю кількість протеїну зростає, а клітковини зменшується. Особлива цінність змішаних посівів вівса і ячменю з горохом або чиною полягає в тому, що зелена маса таких посівів має більше перетравного протеїну, фосфору і менше клітковини [9].

У дослідженнях Кіровоградської сільськогосподарської дослідної станції значну увагу приділяли питанню продовження періоду використання кукурудзи в зеленому конвеєрі, так як в умовах області серед культур, які вирощували на зелений корм, в 1956 році посіви кукурудзи на зелений корм склали 45,9% від загальної площі культур, зайнятої в колгоспах на зелену масу. Також були закладені дослідні ділянки по вивченню строків сівби озимого жита та сумішки його з вівсом на зелений корм, продуктивності травосумішок люцерни зі стоколосом безостим та еспарцету з райграсом високим при різних строках підсіву під кукурудзу і по зайнятих парах [11].

На Миколаївській обласній державній сільськогосподарській дослідній станції проводили дослідження по вивченню продуктивності і вмісту білка в чистих і змішаних посівах однорічних злакових і бобових кормових культур на зелений корм та сіно [12].

Питання розробки заходів по забезпеченню тваринництва кормами стояло досить гостро на Одеській державній сільськогосподарській дослідній станції, так як в умовах Одеської області, де природні сінокоси і пасовища майже відсутні, створення достатньої кількості соковитих білкових і вітамінних кормів набувало особливого значення. Тут проводили дослідні ділянки по вивченню продуктив-

ності однорічних культур і їх сумішей на зелений корм (вивчали варіанти посіву кукурудзи, суданської трави, сорго і сої) та сіно (вивчали овес, яру вику, горох, кукурудзу, сорго, суданську траву і сою), строки підсіву ярих культур під посів озимих і кукурудзи, підбір культур та уточнення способів і строків їх посіву в зеленому конвеєрі [12].

На Кримській державній сільськогосподарській дослідній станції було встановлено, що однорічні бобові культури на зелений корм слід висівати в суміші зі злаковими – чину і горох в суміші з вівсом, буркун білий в суміші з суданською травою, сою в суміші з кукурудзою і сорго, вику паннонську в суміші з озимою пшеницею. Необхідно більше застосовувати поукісні та пожнивні посіви, а також збільшувати посіви багаторічних трав і кукурудзи на поливних землях [9].

У Постанові Центрального Комітету КП України і Ради Міністрів Української РСР від 10 травня 1956 року № 524 «Про заходи по поліпшенню роботи науково-дослідних установ по сільському господарству» було сказано, що Міністерство вищої освіти УРСР повинно переглянути плани науково-дослідної роботи сільськогосподарських вузів, біологічних і біолого-грунтознавчих факультетів університетів, наблизивши їх до вирішення актуальних питань сільськогосподарського виробництва [14].

Виходячи з цього, в багатьох вищих учбових закладах розширилися наукові дослідження з польового кормовиробництва. Однак, тематика цих досліджень в значній мірі була схожою до тих, які проводилися в науково-дослідних установах системи академії сільськогосподарських наук.

Так, на агрономічному факультеті Львівського сільськогосподарського інституту займалися розробкою і уточненням агротехнічних прийомів підвищення продуктивності кукурудзи у Львівській області [15].

У Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті вивчали ущільнені посіви кукурудзи бобовими культурами з метою підвищення урожаю зеленої маси і збільшення вмісту білків у кормах для умов південно-західного Лісостепу УРСР. Був зроблений висновок, що найбільш продуктивними за

урожаєм зеленої маси і за вмістом кормових одиниць і перетравного білка є ущільнені посіви кукурудзи з соєю, менш продуктивними - її посіви з чиною і горохом. Люпин в ґрунтових умовах півдня Хмельницької області, як ущільнююча культура, не дає позитивних результатів [16].

У Житомирському сільськогосподарському інституті протягом трьох років (1956-1958) вивчали агробіологічні основи вирощування кукурудзи в зоні Полісся УРСР [17].

Над створенням стійкої кормової бази для підвищення продуктивності тваринництва в Лісостепу лівобережжя УРСР працювали науковці Харківського Ордена Трудового Червоного Прапора сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва. Тут вивчалися пожнивні посіви однорічних кормових культур на зелений корм (кукурудзи, сорго, суданської трави), багаторічних трав (ефективність посівів люцерни і вівсяниці лучної після збирання ячменю і кукурудзи на зелений корм), а також прийоми вирощування, збору і зберігання кукурудзи [18].

Розробкою системи заходів для подальшого підвищення врожайності кормових культур в умовах південно-західного Лісостепу УРСР займалися в Уманському сільськогосподарському інституті. Тут вивчали агротехніку ущільнених посівів кукурудзи на зерно і зелений корм (підбір кращих компонентів для змішаних посівів кукурудзи при вирощуванні на силос і зелений корм) та ефективність змішаних посівів кукурудзи з бобовими культурами при вирощуванні на зелений корм [19].

У Херсонському сільськогосподарському інституті ім. А.Д. Цюрупи також вивчали вирощування кукурудзи і суданської трави на зелений корм і силос в чистих посівах і в сумішках. На зрошуваних землях в степових районах УРСР можливо було отримати три-чотири повноцінних укуси люцерни і люцерно-злакових травосумішок [20].

Одним із ключових елементів підвищення продуктивності кормових культур було створення нових високопродуктивних сортів і гібридів.

У 1969 році Міністерство сільського господарства УРСР і Південне відділення ВАСГНІЛ розглянули перспективний план розвитку селекційних робіт по багаторічним і однорічним травам і кормовим коренеплодам на період до 1980 року, розроблений Міністерством сільського господарства СРСР, ВАСГНІЛ і Всесоюзним науково-дослідним інститутом кормів ім. В.Р. Вільямса відповідно до Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 2 жовтня 1968 року № 786 "Про заходи щодо подальшого поліпшення науково-дослідних робіт в області сільського господарства" було вирішено доцільним очолити селекційну роботу з кормових культур на Україні Українському науково-дослідному інституту землеробства і Всесоюзному селекційно-генетичному інституту [21].

Таким чином, починаючи із другої половини 50-х років минулого століття в тематиці наукових досліджень з польового кормовиробництва чітко простежується акцент на збільшення виробництва рослиного білка, підвищення урожайності кукурудзи та сорго на зерно, силос та зелений корм, підвищення ефективності використання багаторічних бобових та злакових трав та вдосконалення зеленого конвеєра для виробництва кормів у різних ґрунтово-кліматичних зонах України.

Необхідно відмітити, що ряд цих питань залишаються актуальними і для сьогоденного кормовиробництва.

Список використаної літератури

1. *Про розширення посівних площ і збільшення валових зборів вики на зерно в колгоспах і радгоспах УРСР* : Постанова Ради Міністрів Української РСР № 316. 3 квіт. 1957 р. – Центральний державний архів вищих органів влади (далі ЦДАВО) України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 1. – Арк. 99-102.

2. *Про невідкладні заходи по поліпшенню насінництва люпину в колгоспах і радгоспах УРСР* : Постанова Ради Міністрів Української РСР № 265. 25 берез. 1957 р. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 1. – Арк. 87-90.

3. *Про підготовку до вирощування високого врожаю кукурудзи в 1959 році* : Постанова Центрального комітету КП України і Ради Міністрів Української РСР. 21 листоп. 1958 р. № 1639. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. I. – Од. зб. 19. – Арк. 300-305.

4. *Про розширення посівів сорго на зерно і зелений корм у колгоспах і радгоспах південних областей Української РСР* : Постанова Центрального Комітету КП України і Ради Міністрів Української РСР № 146. 3 лют. 1958 р. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 18. – Арк. 25-27.

5. *Науковий* звіт Українського науково-дослідного інституту землеробства за 1964 р. – ЦДАВО України. – Ф. Р-27. – Оп. 20. – Од. зб. 725. – 492 арк.

6. *Науковий* звіт Українського науково-дослідного інституту землеробства за 1962 р. – ЦДАВО України. – Ф. Р-27. – Оп. 20. – Од. зб. 234. – 387 арк.

7. *Звіт* про науково-дослідну роботу відділу луківництва та кормовиробництва / НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР. 1958 р. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 1325. – Арк. 106-128.

8. *Краткий* отчет об основных результатах исследовательских работ государственных с.-х. опытных станций за 1957-1961 гг. Т. 1. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 2809. – 277 арк.

9. *Краткий* отчет об основных результатах исследовательских работ государственных с.-х. опытных станций за 1957-1961 гг. Т. 2. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 2810. – 364 арк.

10. *Науковий* звіт про виконання тематичного плану науково-дослідних робіт Запорізької державної обласної сільськогосподарської дослідної станції за 1963 рік (відділ рільництва і лабораторія кормовиробництва). – ЦДАВО України. – Ф. Р-27. – Оп. 20. – Од. зб. 567. – 129 арк.

11. *Научный* отчет Кировоградской государственной с.-х. опытной станции за 1957 г. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 632. – 349 арк.

12. *Отчет* о выполнении тематического плана Николаевской обласной государственной с.-х. опытной станции за 1957 г. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 636. – 162 арк.

13. *Проблемно-тематический* план Одесской государственной с.-х. опытной станции на 1957-1960 гг. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 637. – 204 арк.

14. *Про* заходи по поліпшенню роботи науково-дослідних установ по сільському господарству : Постанова № 524 Центрального Комітету КП України і Ради Міністрів Української РСР від 10 трав. 1956 р. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 1. – Арк. 52-58.

15. *Звіт* про науково-дослідну роботу кафедри агрономічного факультету Львівського сільськогосподарського інституту за 1958 рік. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 672. – Арк. 271.

16. *Звіт* про науково-дослідну роботу кафедри агрономічного факультету Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту за 1958 рік. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 667. – Арк. 56-58.

17. *Звіт* про науково-дослідну роботу кафедри агрономічного факультету Житомирського сільськогосподарського інституту за 1958 рік. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 665. – Арк. 76-78.

18. *Тематичний* план науково-дослідної роботи Харківського Ордена Трудового Червоного Прапора сільськогосподарського інституту ім. В. В. Докучаєва на 1958 рік. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 684. – Арк. 58-60.

19. *Тематический* план Уманского сельскохозяйственного института на 1957-1960 гг. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 612. – 384 арк.

20. *Звіт* про науково-дослідну роботу Херсонського сільськогосподарського інституту ім. А. Д. Цюрупи за 1958 рік. – ЦДАВО України. – Ф. Р-4861. – Оп. 1. – Од. зб. 682. – Арк. 81-207.

21. *Переписка* з Центральним Комітетом компартії України, Радою Міністрів УРСР про координацію науково-дослідних робіт ПВ ВАСГНІЛ. 1969-1975 рр. – ЦДАВО України. – Ф. 5176. – Оп. I. – Од. зб. 52. – Арк. 37-100.